

Никола Д. Вујчић
Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет
Катедра за германистику

Анђела Т. Вујошевић
Студент докторских студија

УДК 81'42
DOI 10.46793/Uzdanica21.2.007V
Прегледни рад
Примљен: 27. фебруар 2024.
Прихваћен: 24. мај 2024.

КОНТРАСТИВНА АНАЛИЗА ДИСКУРСА – ТЕОРИЈСКО-МЕТОДОЛОШКА ОДРЕЂЕЊА¹

Апстракт: Узимајући у обзир бављење феноменом дискурса, дати рад за предмет има лингвистичку дисциплину *анализа дискурса*, чија теоријска и методолошка одређења настојимо да представимо у оквиру гране *лингвистичка анализа дискурса* (ЛАД), која се развија углавном међу немачким лингвистима. Како су досадашња истраживања и литература у оквиру србистичке лингвистике углавном поткована теоријским и методолошким постулатима критичке анализе дискурса, циљ овог рада је да представи најпре теоријски актуелне тенденције германистичке лингвистике, значај и изазове контрастивних анализа, а затим и да понуди јасан методолошки модел операционализације ЛАД (ДИМЕАН модел), као и да укаже на његове могућности, границе и недостатке. Највећи изазов је обрађивање и утврђивање терминолошке основе за оваква будућа (контрастивна) лингвистичка истраживања.

Кључне речи: дискурс, језичка критика, анализа дискурса, контрастивна дискурсолингвистичка анализа, ДИМЕАН модел.

1. УВОД

Појам дискурса представља један од изузетно фреквентних појмова како у језику струке (пре свега у друштвеним наукама попут социологије, филозофије, етике, културологије, лингвистике и др.) тако и у свакодневном (медијском) говору. Употребљава се у различитим контекстима и реализује различита семантичка обележја – довољан је један поглед у дневну штампу да би се потврдила ова тврдња. Вујчић (2013а) у свом раду констатује готово идентичну ситуацију и позива се на актуелне радове у оквиру србистике.

¹ Рад је настао у оквиру рада на пројекту „Година 1999. Медијски дискурс о НАТО бомбардовању Савезне Републике Југославије у Србији и Немачкој – контрастивна анализа дискурса (NATODisYu)” (<https://natodisyu.kg.ac.rs/>), финансираног од стране Универзитета у Крагујевцу и Центра за научноистраживачки рад САНУ Универзитета у Крагујевцу.

Сада, десет година касније, ситуације је мање-више непромењена. Чини се да научна рефлексија овог појма у србистичкој лингвистици у великој мери заостаје за сличним тенденцијама у Европи и свету. Исто се може рећи и за емпиријска истраживања из ове области. Посебну пажњу завређују новија дискурснолингвистичка истраживања контрастивног карактера, којих у српској лингвистичкој заједници готово и да нема.

Стога је циљ овог рада да пружи теоријско-методолошки преглед у оквиру лингвистичке дисциплине *анализа дискурса*, укаже на актуелне тенденције у овај области, али и да отвори бројна методолошка питања са циљем да скрене пажњу на значај и потенцијал контрастивних истраживања дискурса у лингвистици, која су малобројна и везују се углавном за истраживања немачко-пољских дискурса. Изучавања феномена дискурса у оквиру србистичке литературе² нису нова и непозната, али се углавном ослањају на англосаксонску литературу у оквиру критичке анализе дискурса. Из тог разлога, намера аутора овог рада је да пружи термилошки и методолошки допринос развоју контрастивне лингвистике дискурса на српском језику.

У поглављу (2) ћемо се бавити теоријским оквиром анализе дискурса и представити терминологију, основне концепте и краћи преглед актуелних теорија, након чега се даље бавимо *лингвистичком анализом дискурса* (2.1) и *лингвистичком језичком критиком* (2.2) – двема дисциплинама које произлазе из изучавања дискурса са лингвистичког становишта. Поглавље (3) тематизоваће у кратким цртама контрастирање у лингвистици, указујући на важност поређења језичких структура услед померања фокуса са језичког система на језичку употребу.

Са циљем да представимо и објаснимо најважније термилошке и методолошке одреднице даље ће у оквиру поглавља (4) бити представљена *контрастивна (лингвистичка) анализа дискурса*, најпре теоријски, а затим ће потпоглавља (4.1) и (4.2) тематизовати предмет, нивое и моделе анализе које желимо да приближимо као примере операционализације, док ћемо се у поглављу (4.3) осврнути на могућности и границе модела и посебно указати на проблем формирања истраживачког корпуса.

2. АНАЛИЗА ДИСКУРСА

Лексема *дискурс* потиче из латинског језика – *discursus, discurrere* у значењу 'рашчлањивати', 'расправљати' или 'саопштавати' (уп. Нир 2014: 12). Са појмом дискурса срећемо се данас, у широј јавности, кроз различите синтагме: *јавни дискурс, научни дискурс, ђолијички дискурс* (Вујчић 2013а: 267),

² Овде упућујемо нпр. на радове Савић 1993; Лакић 2009, 2010, 2011, или на зборнике радова Васић (ур.) 2010 или Перовић (ур.) 2014.

реферишући углавном на одређени тематски оквир или језик конкретне друштвене сфере. У научној терминологији овим полисемним појмом служе се аутори у оквиру различитих научних области, означавајући: 1) „израз већи од реченице”; 2) „језички израз уопште”; 3) „израз специјализоване форме језика, као што је језик права” или 4) „говорно изражавање идеологије или једно од бројних поља где се одвијају борбе за моћ” (Прајс 2011: 120).

Бављење дискурсом у оквиру различитих лингвистичких дисциплина (социолингвистика, когнитивна лингвистика, прагматика, лингвистика текста, психолингвистика итд.) (уп. Ристић 2018: 57) постаје све учесталије од педесетих година 20. века (уп. Нир 2014: 14), при чему аутори као полазну тачку узимају теорију дискурса француског постструктуралисте Мишела Фукоа. Појам дискурса Фуко је први пут тематизовао у *Археологији знања* (1998 [орг. 1969]), дефинишући га различито у више наврата и чинећи га тако једним од „најчешће коришћених термина у Фукоовом делу и истовремено једним од најпротивречнијих” (Милс 2019: 49). Најпре пише о дискурсима као о праксама „које систематски образују објекте о којима говоре” (Фуко 1998: 54), затим наводи да су дискурси „сачињени од знакова” и да „оно што они чине јесте нешто више но да употребљавају те знаке да би означили ствари” (Фуко 1998: 54). Узимајући у обзир разнолико формулисане и из различитих перспектива посматране дефиниције појма дискурса, истовремено га можемо посматрати и као производ и као конституент стварности, јер се у дискурсу језички конструишу ситуације, које се поимају као реалне (уп. Шпис 2011: 314), па га схватамо и као оквир у којем се одигравају језичке конструкције, али и слике реалности света (уп. Вујчић 2013б: 145). Ристић (2018: 79) истиче да „објекти постоје, догађаји се одвијају у стварном свету, али ми објекте и догађаје око нас схватамо захваљујући дискурзивним структурама којих не морамо да будемо свесни”, а Вен (2014: 45) дефинише друштвену улогу дискурса као произвођача „онога што људи чине и мисле, а да то не знају”.

Када је реч о схватању дискурса из лингвистичке перспективе, оно се свакако ослања на Фукоово (1998) схватање дискурса као пракси које образују објекте о којима говоре, подразумевајући под овим термином специфичну језичку употребу у одређеном временском периоду, при чему је задатак лингвистичке анализе дискурса описивање и анализирање специфичне језичке употребе (уп. Бусе 2003). Свесни тога да се „исти свет може различитим посматрачима појављивати на различити начин” (Манхајм 1978: 8), као и тога да је за разумевање различитих начина мишљења неопходно осветљавање друштвеног контекста у којем настају (уп. Ристић 2018: 82), важно је указати и на потребу реконструисања и поређења формираних дискурса у (различитим) језичким заједницама, што је предмет истраживања (контрастивне) лингвистичке анализе дискурса.

2.1. ЛИНГВИСТИЧКА АНАЛИЗА ДИСКУРСА

Лингвистичка анализа дискурса (ЛАД) развија се као научна дисциплина касних осамдесетих година углавном међу немачким лингвистима (уп. Вујчић 2023б), ослањајући се на принципе *лингвистике текста* и *еписемолошке семантике* (уп. Бусе 1987), са тежњом да анализира тематске дискурсе кроз језик датог дискурса, посматрајући дискурс(е) као друштвене праксе помоћу којих се долази до закључака о знању одређене социјалне групације (уп. Смаилагић 2018). У оквиру ове дисциплине у германистичкој лингвистици издвајају се две школе – *хајгелберико-манхајмска* и *дизелдорфска* (уп. Вујчић 2013а: 269–272).

У оквиру прве важно је поменути концепт *историјске семантике* (Бусе 1987), која тежи описивању промена у начину схватања стварности путем историје појмова (нем. *Begriffsgeschichte*) (уп. Блум и др. 2000; Вујчић 2013а). Приступ ових аутора је дескриптиван и аналитички, имајући за циљ најпре описивање језичких феномена који учествују у конструкцији стварности, а затим и интерпретирање дубинских структура и пресупозиција (уп. Вујчић 2013а: 270).

Аутори дизелдорфске школе (Беке 1996; Јунг 1996; Венгелер 2003) настоје да објасне утицај језика на формирање мишљења одређене друштвене групе, бавећи се друштвено-политичким темама (уп. Вујчић 2013а: 271). У оквиру проучавања дискурса дизелдорфске школе развио се и методолошки приступ дискурсима – вишедимензионални модел ДИМЕАН³ (Шпицмилер, Варнке 2011), који тематизујемо и тежимо да објаснимо у поглављу (4) овог рада, са циљем да га приближимо и учинимо оперативним за будућа (контрастивна) лингвистичка истраживања дискурса.

2.2. ЈЕЗИЧКА КРИТИКА

Под појмом *језичка критика* подразумева се широк спектар, како стручног тако и лаичког, деловања у смеру рефлексije и (јавне) дискусије о различитим језичким феноменима у друштву. Медијално више распрострањена је, свакако, лаичка или псеудонаучна критика која у великој мери баца негативно светло на језичку критику као научну, лингвистичку дисциплину. У зависности од друштвене и језичке заједнице, у средишту медијског разматрања могу се наћи различите теме, од родног језика, преко статуса језика и језичке политике, па до незаобилазне критике језичко-стилске норме. Све оне, иако су у различитим друштвено-политичким и историјским

³ *Modell der diskurslinguistischen Mehr-Ebenen-Analyse* (модел дискурснолингвистичке вишедимензионалне анализе – превод А. В.).

контекстима у датој језичкој заједници различито заступљене, евидентно су присутне у јавном дискурсу. Фокус наших даљих разматрања, свакако, лежи у стручној, односно лингвистичкој језичкој критици. Под тим се конкретно подразумева „kritische Reflexion und Bewertung von Sprachgebrauch auf der Grundlage des Maßstabs **funktionaler Angemessenheit**”⁴ (Килиан, Нир, Шиве 2016: 4). Најпре треба разјаснити шта се подразумева под појмом функционалне адекватности. Појам *примереної* или *адекватної* потиче још из античке реторике. Аристотел и Цицерон га употребљавају када се односе на реторику усменог говора и разликују притом три димензије: повод/предмет, ситуацију и публику (уп. Килиан, Нир, Шиве 2016: 3). Дакле, посматрајући ове три димензије можемо говорити да је нека формулација непримерена/неадекватна по питању предмета, говорне ситуације или публике – која се може уопштити на актере комуникације. У овом смислу критика је увек прескриптивног карактера јер полази од премисе да одређена језичка употреба није у складу са нормом и из тог разлога треба да буде коригована. Дакле, језичка критика је а priori повезана са нормом⁵ као критеријумом адекватности и корективом као упутствима за регулисање, односно исправку језичке употребе. Све ово треба да буде у складу са функцијама одређеног комуникацијског домена које су надређене појму адекватности, те се одлука о адекватности одређеног језичког исказа или комуникативног чина најпре мора извести из одређене функције коју тај исказ, односно чин, има у датом комуникацијском домену (уп. Килиан, Нир, Шиве 2016: 67). Ово нас води до термина функционалне адекватности.

Овако схваћена језичка критика постаје предмет лингвистичких истраживања на више равни. Како Поленц (1973) наводи, а полазећи од појавних облика језика, критика се може односити на индивидуалне или колективне језичке феномене који могу имати конкретну манифестацију у виду индивидуалне или колективне језичке употребе или се пак могу налазити на апстрактном (како он наводи „виртуелном”) нивоу у виду индивидуалне језичке компетенције или језичког система у колективној примени. С тим у вези отвара се широк спектар могућности деловања језичке критике, од лексичке и ортографске, преко текстуалне, стилске до дискурсне критике (уп. нпр. Нир, Килиан, Шиве 2020).

Дискурсна критика, како сама реч наговештава, произлази из анализе дискурса. Издваја се посебна школа тзв. *критичке анализе дискурса* која има своја упоришта како у германистичкој тако и англосаксонској и холандској

⁴ Критичка рефлексивна и вредновање језичке употребе на основу критеријума **функционалне адекватности** (маркирани елементи у оригиналу) (превод Н. В.).

⁵ Појмом норме се овде нећемо шире бавити, већ ћемо само указати на чињеницу да се норма мора схватити на више равни, односно да се у сваком тренутку мора говорити о нормама, а не о једној јединој норми. Ослањајући се на Фикс (1995), Килиан, Нир и Шиве (2016: 64) разликују инструментално-системску, ситуативну, естетску и парајезичку норму.

лингвистици⁶. Основни појам око кога се групишу радови из ове области јесте појам моћи који се јавља и код Фукоа као један од централних појмова његове теорије дискурса (уп. Фуко 1992, 2019). Поставља се питање на који начин одређени актери у друштву (структуре власти, политичке странке, друге политичке организације, медији, али и појединци) долазе до моћи услед фаворизоване употребе одређених језичких средстава и на тај начин утичу на делегитимизацију и искључивање супротстављених друштвених структура из јавне комуникације. У том смислу је дискурсна критика увек и критика моћи и дистрибуције моћи у друштву (уп. Јегер, Јегер 2007: 20). Овакав приступ дискурсу и језичкој критици у великој мери је нормативан и прескриптиван и наслања се на социолошко поимање дискурса које у суштини представља – поједностављено речено – критику друштвеног система (уп. Херцог 2019: 12–13), а које се темељи на Хабермасовом и Хоркхајмеровом схватању критике у оквиру *Критичке теорије* (уп. Водак, Мајер 2009: 6–7). Иако водећи се универзалним позитивним начелима савременог западног друштва попут демократије, спречавања дискриминације у било ком смислу, поштовања људских права и слично, аутори ове провенијенције често се оптужују за идеолошки мотивисано деловање што у крајњој линији, у стручној дискусији, умањује њихов научни допринос. Није чест отклон тзв. дескриптивиста који одбијају свако евалуативно посматрање језичких феномена не сматрајући себе друштвено ангажованим научницима са еманципаторским тежњама. Чак и ако се лингвистици дозвољава могућност критичког приступа, то се чини са ограничењем да таква критика сме бити искључиво лингвистички мотивисана, никако политички (уп. Нир 2015: 146). Притом се занемарује чињеница да је свака критика језичке употребе неминовно уједно и политички мотивисана будући да је свака језичка употреба која је подвргнута критици друштвено и политички мотивисана, па самим тим и њена критика мора бити у истом маниру, с обзиром на то да заступа другачије ставове који су, у одређеном смислу, политички супротно мотивисани. То се јасно види на примеру феминистичке критике у оквиру родне равноправности у језику. Наиме, критика генеричке употребе мушког рода тешко да је условљена лингвистичким факторима који се односе на семантичко ограничење именица мушког рода, јер оно у бити не постоји, или барем није постојало до скоро, већ се односи на политички и идеолошки мотивисану употребу именица женског рода и осталих парајезичких маркера за означавање других родних идентитета у циљу видљивости и језичке равноправности оба биолошка пола и других социјално установљених родних идентитета. Истини за вољу, оваква критичка разматрања су и те како сама подложна критици, баш из разлога што им често мањају лингвистички ар-

⁶ Овде се најпре може упутити на многобројне радове Рут Водак (уп. нпр. Водак 1995), Нормана Ферклафа, (уп. нпр. Ферклаф 1992, 1995) и Тејна ван Дајка (уп. нпр. Ван Дајк 2016).

гументи. У том смислу се слажемо са Ниром (2015) да су дискурсна критика, и језичка критика уопште, иманентни аспекти лингвистике као науке, али не и да свака критика мора бити лингвистички мотивисана; она мора бити лингвистички образложена и пре свега лингвистички аргументабилна, али не и на тај начин мотивисана. У свом ставу идемо и корак даље тврдећи да је један од главних задатака лингвистике да буде друштвено критичка у циљу повећавања свести о језику, а пре свега о језичкој употреби и о последицама функционално неадекватне употребе језичких и комуникацијских средстава. Лингвистичка истраживања, између осталог, треба да буду интервентног карактера и да делују, у већој или мањој мери, превентивно, терапеутски и регулативно (уп. Рајсигл 2020: 108–110). У том контексту говоримо о лингвистици као о науци чија је обавеза да подржава демократске вредности у друштву у смислу плурализма мишљења, говора и језичког деловања, те да укаже на њихово кршење, односно тенденциозно урушавање. Тако посматрано, лингвистика представља друштвено ангажовану науку која се темељи на научно-лингвистичким аргументима и премисама, али и на јасној хуманистичко-демократској идеји слободоумног човека.

3. КОНТРАСТИРАЊЕ У ЛИНГВИСТИЦИ

Контрастивна лингвистика (КЛ) представља грану лингвистике која се развијала средином 20. века, посебно у области дидактике страних језика и науке о превођењу (уп. Текин 2012; Чахур 2013: 328).

Текин (2012: 13–57) дефинише три фазе у развоју КЛ:

1) Настанак КЛ: током 40-их и 50-их година 20. века у Америци. За прву фазу се везују најпре радови аутора Фриса (1945) и Лада (1957) у области усвајања страног језика. Ова фаза истиче хипотезу да се страни језик усваја при ослањању на матерњи језик. Циљ КЛ у овом периоду је био учинити наставу страног језика ефективнијом систематским поређењем језика;

2) Преокрет у развоју КЛ: током 60-их година актуелна је критика КЛ, услед развоја нове дидактичке дисциплине: анализе грешака. Истовремено се у друштвеним наукама дешава когнитивна револуција, фаза која означава промену од бихејвиоризма ка когнитивизму;

3) Консолидација КЛ: током 80-их година, под утицајем тзв. хипотезе о међујезику, који представља мост између матерњег језика и језика циља. Ова фаза се такође везује за прагматички оријентисану лингвистику.

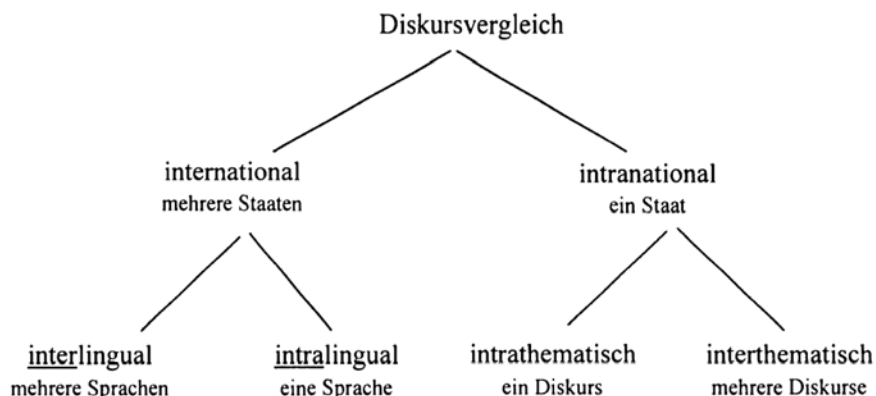
Појам *контрастивна лингвистика* обухвата – ретроспективно посматрано – више различитих варијанти поређења језичких структура. Он се најпре односио на компаративну историјску лингвистику (односно грама-

тику), затим на језичку типологију, затим на интралингвалну варијациону лингвистику и на крају на интеркултуралну комуникацију (уп. Кениг 2012: 15). Иако су се конкретни предмети и циљеви ових истраживачких програма понекад у великој мери међусобно разликовали, они су најчешће остали подређени двама глобалним циљевима: 1) општој језичкој типологији и 2) усвајању (страног) језика. Тек последње две деценије долази до проширења поља контрастивних посматрања у правцу контрастивне текстологије (уп. нпр. Адамцик 2001) и анализе дискурса (уп. нпр. Чахур 2011). До увођења једне нове парадигме у контрастивном посматрању различитих језика долази са померањем фокуса са језичког система на језичку употребу, истичући прагматичке особине текстова (уп. Шиве 2009: 95) што је, засигурно, у знатној мери утицало и на развој контрастивне анализе дискурса. Осамдесетих година двадесетог века скицира се дискурс као предмет истраживања, дефинишући се – тада још увек прилично дифузно – као појам изнад текста, јер се увиђа чињеница да текстови нису изоловане језичке реализације, већ међусобно умрежени у комплексну целину која је формално, садржајно и функционално повезана чинећи дискурс (уп. Шиве 2009: 95).

4. КОНТРАСТИВНА (ЛИНГВИСТИЧКА) АНАЛИЗА ДИСКУРСА

Када је реч о поређењу дискурса, Беке и др. (2000: 13) наводе да се оно може одвијати 1) *интернационално* (међу више земаља) – које даље може бити 1а) *интерлингвално* (више језика) или 1б) *интерлингвално* (један језик) или 2) *интранационално* (у једној земљи) – које може бити 2а) *интрајематско* (један дискурс) или 2б) *интерјематско* (више дискурса). Овде бисмо указали на недостатак који, иако је опширан и скоро свеобухватан модел који описују Беке и др. (2000), треба узети у обзир при контрастивним анализама. Наиме, изостаје класификација интранационалних интерлингвалних дискурса, односно оних који настају у једној земљи која је вишејезична – нпр. Швајцарска или Финска (уп. Вујчић 2023б: 190).

Приказ 1. Поређење дискурса (преузето из: Беке и др. 2000: 12)

Истражујући дискурс(е) услед различитих друштвених и културолошких фактора долази и до поређења дискурса две језичке групе (или више), па се тако развила научна дисциплина *контрастивна лингвистика дискурса*, коју Чахур и Дрезен (2019: 1) практично дефинишу као анализу дискурса вишејезичних писаних или говорних текстова. Предмет оваквих истраживања, којих нема много и која се везују углавном за контрастивне анализе немачких и пољских дискурса (уп. нпр. Чахур 2011), јесте колективно знање одређене језичке заједнице, при чему се пореде најмање две културне и језичке заједнице и истражују сличности и/или разлике (уп. Чахур 2010: 435–436), при чему се разликују три могућа случаја (уп. Беке и др. 2000; Чахур 2010, 2013):

- 1) тематски идентични или слични дискурси који настају истовремено у две заједнице;
- 2) тематски идентични или слични дискурси који постоје у различитим временским интервалима у две заједнице;
- 3) тематски различити дискурси који постоје истовремено у две заједнице.

Када говоримо о *поређењу дискурса*, неминовно говоримо и о *поређењу култура* (нем. *Diskursvergleich = Kulturvergleich*) (уп. Чахур 2013: 334), што тврде и Чахур и Дрезен (2019: 1) када изједначавају *поређење језика* и *поређење култура* (нем. *Sprachvergleich = Kulturvergleich*), тврдећи да је од лингвистичких анализа немогуће одвојити културолошки и политички контекст одабраних дискурса. Са овом тврдњом се не можемо не сложити, али се критички морамо осврнути на изједначавање поређења језика са поређењем културе. Ако културу схватамо као социјални конструкт (уп. Антос, По-

гнер 2003), односно систем оријентације у одређеној друштвеној заједници који настаје у интеракцији, која се најчешће дефинише преко заједничког језика, али не и нужно само преко језика, јасно је да је култура дискурсни феномен. Она је „gleichzeitig ein Produkt diskursiver Handlungen wie ein Bezugssystem für weitere Diskursverläufe”⁷ (Вујчић 2023а: 191), што уједно значи да је флуидног и динамичког карактера, те подложна сталним променама. Имајући то у виду, мора се констатовати да је њено прецизно ограничење немогуће, а самим тим и поређење као затвореног и хомогеног система са другим сличним таквим феноменом. Дакле, контрастирањем двају (или више) дискурса могуће је обухватити једино одређене културне појаве које су одраз датог тренутка, друштвено-политичког и историјског контекста, али никако целокупне културе као заокруженог система јасних граница. Приликом поређења две величине неопходно је одредити критеријум(е) по коме/којима се оне упоређују, односно њихову заједничку поредбenu базу. Чахур и Дрезен (2019) указују на неопходност дефинисања критеријума поређења дискурса – лат. *tertium comparationis*, што значи да при поређењу дискурса морамо одредити смислене критеријуме који ће бити примењивани на два или више језика (нпр. тема, форма, садржај, временски оквир, текстна врста и сл.). Компаратилност двају интерлингвалних дискурса није увек једноставно установити будући да се ради о комплексним друштвено-културолошким феноменима који се испитују и који, по природи ствари, често нису уочљиви на први поглед. Ова чињеница за истраживаче представља методолошки изазов (уп. Роко, Шафрот 2019: 12).

Циљ контрастивне ЛАД јесте да истражи друштвене ставове језичке заједнице о одређеној теми или феномену и испита друштвену свест друштвене и језичке групације у одабраном временском периоду (уп. и Беке и др. 2000). Контрастивна ЛАД истражује зашто се у две језичке и културне заједнице устаљују (различите) *дискурсне слике свејта* (нем. *diskursive Weltbild*) (Чахур 2013) – подразумевајући под овим термином културно специфично знање – језички конструисан, аргументован и општеприхваћен феномен дистрибуиран путем масовних медија (уп. и Варнке 2009).

4.1. ПРЕДМЕТ И НИВОИ АНАЛИЗЕ

Уколико лингвистичку анализу дискурса посматрамо као историјско-семантичку анализу интеракционог⁸ знања (уп. Бусе 1987, 2000, 2003, 2013,

⁷ „истовремено производ дискурсних радњи и референтни систем за даља дискурсна деловања” (превод Н. В.).

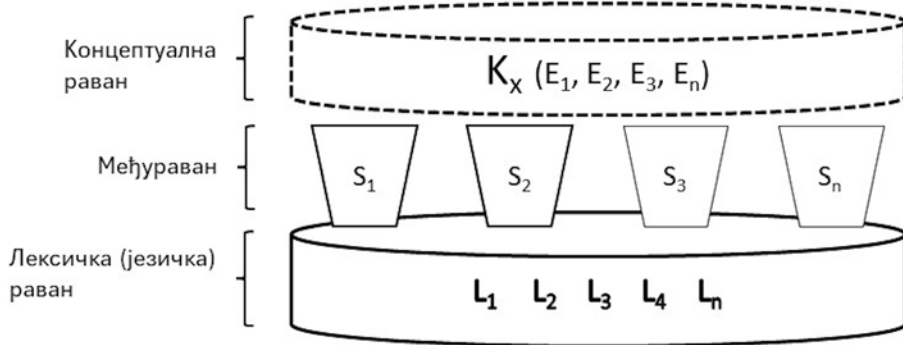
⁸ Бусе у својим радовима новијег датума (уп. нпр. Бусе 2013) користи термин „verstehensrelevantes Wissen” и наглашава да то знање није „колективно”, како се често назива, будући да није заједничко читавом колективу једне дискурсне заједнице, већ знање које је

2019, 2020), онда се као предмет контрастивне анализе дискурса намеће и контрастивна анализа интеракционог знања у двома (или више) различитим дискурским заједницама. Јасно је да је у овако комплексној констелацији предмета истраживања прилично компликовано, понекад чак и готово немогуће, пронаћи компарабилне језичке структуре које би фунгирале као заједничка поредбена база. Из тог разлога се анализа мора спровести на више равни. Најпре је потребно дефинисати семантичко-епистемичке категорије на вишем апстрактном нивоу које би могле да служе као *tertium comparationis* независно од конкретних језика и специфичних језичких структура. Такве структуре се могу наћи на концептуалном нивоу, будући да свет око нас имамо и категоризујемо путем концепата (уп. Шварц 2008: 108–109; Лебнер 2003: 257–258), те су оне, услед универзалног карактера, присутне у свим језичким заједницама. Наравно, јасно је да се ово односи само на категорију концепта као апстрактне јединице репрезентације знања и искуства одређене заједнице. Конкретизације у смислу појединачних концепата попут концепата <ДЕМОКРАТИЈА>, <НАЦИЈА>, <ИЗБЕГЛИЦА> и сл. могу бити присутне у одређеним системима, али не и у свим. Са друге стране, присуство датих конкретних концепата у различитим језичким заједницама и језицима не подразумева а priori и њихову идентичну структуру. Напротив, већа је вероватноћа да ће структуре тих концепата дивергирати у различитим језичким и културним заједницама. То се такође односи и на конкретне лексеме којима се дати концепти означавају у одређеном језичком систему, односно на који начин се реализују⁹ у одређеној језичкој употреби. Сасвим је природно да различити језици нуде различите лексичке могућности и средства именовања појмова, те да се за њих везују различите денотације, конотације и асоцијације и управо због тога конкретне језичке реализације тешко могу да послуже као заједничка поредбена база. Насупрот њима налазе се апстрактне епистемичне структуре чије се постојање може претпоставити као универзално когнитивно правило и које служе као резервоар интеракционог (и сваког другог) знања и искуства. Између ова два нивоа – једног сасвим апстрактног (концепт) и другог посве конкретног (лексичка реализација) – може се поставити међураван делимично апстрактног типа која омогућава конекцију ове две релативно удаљене равни. Следећи графички приказ илуструје описани феномен.

неопходно за комуникацију и интеракцију у друштву. Оно се формира, преобликује и преноси путем дискурса и може се истражити и описати посредством језика. Ми смо се на српском језику одлучили за термин „интеракционо знање“.

⁹ Под *реализацијом* се овде подразумева евоцирање одређеног концепта чином именовања неког појма.

Приказ 2. Вишеслојни модел језичке репрезентације (сопствени приказ)

Наведени графички приказ представља модел вишеслојне језичке репрезентације и укључује три равни посматрања:

1) Концептуалну раван на којој је се налази концепт K_x са елементима E_1, E_2, E_3, E_n чије контуре нису прецизно оивичене будући да он уједно представља колективну и индивидуалну репрезентацију знања. У том смислу његова екстензија варира од говорника до говорника, односно зависи од дискурсне употребе, али је готово увек у одређеним елементима идентична код свих припадника дате језичке и културне заједнице. Позивајући се на Цима (2008а), заједничке концептуалне јединице можемо назвати *стандардним елементима*, док оне које су несталне и индивидуалне називамо *варијабилним елементима*. Број елемената и самим тим структура концепта је – теоријски посматрано – неодређен, практично се ипак јавља коначан број елемената који у датом тренутку круже у интеракцијском знању дате језичке заједнице. То конкретно значи да ће се у одређеном дискурсном пресеку, који подразумева конкретни историјско-друштвени контекст, обим и актере, јављати концепти мање или више фиксне структуре. Управо одступања од овог случаја представљају интересантне појаве за истраживање и анализу. Дијахронијски посматрано, те разлике у стандардним елементима су веће и указују на промене концептне структуре које, такође, завређују додатна истраживања. Уобичајени ток развоја је да одређени варијабилни елементи, које се, по правилу, одликују изузетном фреквенцијом употребе, у неком тренутку пређу у стандардне елементе и на тај начин се трајно интегришу у структуру концепта.

2) Међураван која се налази на нижем апстрактном нивоу од концепта и представља конекцију са конкретним језичким реализацијама. На овој равни се налазе структуре које омогућавају сврставање конкретних лексичких реализација у концептне елементе. Ослањајући се на Конердинга (1993),

овакве структуре можемо назвати слотовима (S_1, S_2, S_3, S_n) и формулисати их као стратешка питања¹⁰. Као одговори на та питања јављају се лексичке реализације на трећој, лексичкој равни.

3) Лексичку (језичку) раван која се манифестује у облику језичких израза различите форме ($L1, L2, L3, L4, Ln$) – прототипно се говори о лексемама иако се они могу јавити и као мултилексичке језичке конструкције на морфосинтаксичком и синтаксичком нивоу. Њих у језику бити може неограничен број, мада сваки језик, по правилу, нуди коначан број исказних могућности које се могу довести у везу са једним концептом и којима просечан говорник одређеног језика и припадник дате језичке заједнице ретко располаже у целости.

Имајући у виду комплексност лексичких средстава, али и апстрактност међуравни и концептуалне равни, овакве контрастивне анализе представљају захтеван подухват, али са друге стране евидентна је неопходност укључивања поменутих структура на вишим нивоима апстракције будући да је једино на њима могуће утврдити евентуални *tertium comparationis* између два језика, односно дискурса.

4.2. МЕТОДОЛОГИЈА (И ТЕРМИНОЛОГИЈА)

Аутори Шпицмилер и Варнке (2011) развијају методолошки приступ дискурсима – вишедимензионални модел ДИМЕАН¹¹, који обухвата три нивоа језичке анализе:

- 1) интертекстуални ниво (нем. *Transtextuelle Ebene*);
- 2) актери (нем. *Akteure*);
- 3) интратекстуални ниво (нем. *Intratextuelle Ebene*).

Узимајући у обзир вишеслојност и комплексност модела, немогуће је у оквиру једног пројекта обухватити све нивое, па тако предмет истраживања треба ускладити са циљем и обимом истраживања, али и обратити пажњу на расположивост језичког материјала на одређеном језику (Вујчић 2013а).

¹⁰ За примере операционализације и примене овог модела уп. Вујчић 2013б, 2019, 2023а

¹¹ У овом раду смо се одлучили да представимо поменути модел из разлога што је једини модел који, према нашем мишљењу, на свеобухватан начин узима у обзир вишедимензионални карактер дискурса и јасно наглашава концептну раван, која у нашем случају игра важну улогу у одређивању заједничке поредбене базе. Поред овог модела можемо упутити и на алтернативни концепт „факторског модела” К. Шпис (2011, 2018).

Приказ 3. ДИМЕАН модел (преузето из: Шпицмилер, Варнке 2011: 201)

Transtextuelle Ebene	Diskurs-orientierte Analyse	[...]		
		<i>Ideologien, Gouvernamentalität, Mentalitäten</i>		
		<i>Historizität</i>		
		<i>Indexikalische Ordnungen, Sozialsymbolik</i>		
		<i>Diskurssemantische Grundfiguren</i>		
		<i>Frames, Topoi</i>		
Akteure		Medialität	- [...] - <i>Handlungsmuster</i> - <i>Kommunikationsformen</i> - <i>Medium</i>	
		Diskurspositionen	- [...] - <i>Soziale Stratifizierung, Macht</i> - <i>Diskursgemeinschaften</i> - <i>Ideology brokers</i> - <i>Voice</i> - <i>Vertikalitätsstatus</i>	
		Interaktionsrollen	- [...] - <i>Rezipientenrollen</i> - <i>Produzentenrollen</i>	
Intratextuelle Ebene	Textorientierte Analyse	Visuelle Textstruktur	- [...] - <i>Text-Bild-Beziehung</i> - <i>Typographie</i> - <i>Materialität</i>	
		Makrostruktur: Textthema(ta)	- [...] - <i>Metaphernfelder</i> - <i>Lexikalische Felder</i> - <i>Isotopie- und Oppositionsdiskurs</i>	
		Mesostruktur: Themen in Textteilen	- <i>Themenentfaltung</i> - <i>Textfunktionen</i> - <i>Textsorte</i>	
	Propositions-orientierte Analyse	Textuelle Mikrostruktur: Propositionen	- [...] - <i>Syntaktische Muster</i> - <i>Rhetorische Tropen und Figuren</i> - <i>Metaphernlexeme</i> - <i>Deontische Bedeutung</i> - <i>Implikationen, Präsuppositionen</i> - <i>Sprechakte</i>	
		Wertorientierte Analyse	Mehrwort-Einheiten	- [...] - <i>Okkasionalismen</i> - <i>Schlagwörter</i> - <i>Schlüsselwörter</i>
			Einwort-Einheiten	- <i>Nomina continuativa</i> - <i>Nomina appellativa, Nomina collectiva</i> - <i>Nomina propria</i>

1) „Интертекстуалност је најочигледнији доказ о постојању дискурса” (Вујчић 2013а), подразумевајући под појмом интертекстуалности експлицитну или имплицитну међутекстну повезаност (уп. Шпицмилер, Варнке 2011: 188).

Језичка анализа на интертекстуалном нивоу је усмерена на дискурс, како наводе Шпицмилер и Варнке (2011: 187–197), а могу се анализирати следећи феномени:

а) Идеологије (*Ideologien*) и менталитети (*Mentalitäten*) – дефинишући најпре појам *идеологије* као скуп вредности и представа одређеног социјалног деловања, који игра важну улогу у структурисању моћи једног друштва, а појам *менталитет* као форме и садржај мишљења одређене дискурсне заједнице. Овде можемо указати и на Хермансов (1995б) концепт *историје менталитет* (нем. *Mentalitätsgeschichte*), који наглашава уску везу између језика, мишљења и памћења одређене језичке групе. Херманс (1995б: 74) дефинише феномен менталитета као скуп мишљења и убеђења, који одређује размишљања одређене социјалне групе и који је заједнички (свим) припадницима дате групе;

б) Историчност (*Historizität*) – надовезујући се на поменути појам менталитета и Хермансов концепт (1995б), даље се може истраживати феномен историчности, осврћући се на синхронијску димензију језика. Аутори истичу особину формирања идентитета (нем. *identitätsbildend*) историчности, јер она омогућава управо синхронијско проучавање језика;

в) Индексикални пореци (*Indexikalische Ordnungen*) и социјална симболика (*Sozialsymbolik*) – при чему избор језичких форми указује и на социјалну припадност, па аутори указују на концепт индексикалности (нем. *Indexikalität*) у социолингвистичком контексту, ослањајући се на Блумерта (2007) (енгл. *orders of indexicality*);

г) Дискурсносемантичке фигуре (*Diskurssemantische Grundfiguren*) – које указују на кохерентност у дискурсу, а под којима се подразумевају *изошопија*, *шопоси*, *имена* и сл.;

д) Фрејмови (*Frames*) – когнитивно-лингвистички појам фрејма аутори Цим (2008б) и Бусе (2009) дефинишу као аналитички инструмент за одређивање значења, а даље као комплексне и организоване структуре елемената који не представљају апстрактне ентитете, већ су садржински повезани и бивају активирани путем језичког деловања. За ову категорију је најпре важан појам *матриксфрејма*, који Конердинг (1993) дефинише као именице, односно хиперониме на највишем апстрактном нивоу (нпр. *орјанизам*, *предмет* или *догађај*). Следећи појам који је важан за анализу је *слош*, који се односи на интерпретативни потенцијал дискурса. Словови се налазе на нешто нижем нивоу апстракције у односу на матриксфрејм и називају се још и *јразна месџа* (Фрас 1996). Последњи појам који треба објаснити је *филер*,

који се односи на конкретне језичке изразе, који су неопходни за испуњење слотова (в. поглавље 4.1);

ђ) Топоси¹² (*Topoi*) – оваквом анализом могуће је утврдити начине аргументације за и/или против неког питања, па се индиректно доноси закључак о утицају језика на социјалну групу путем формирања одређеног начина размишљања (уп. Венгелер 2003). Венгелер (2003) разликује *опште* (нем. *allgemeine Topoi*) и *специфичне* *топосе* (нем. *besondere Topoi*) – опште дефинише као апстрактно структурисане принципе аргументације који нису садржајно одређени, а специфичне као опште исказе или мишљења, специфична за одређени правац или област знања. Топоси имају карактер обрасца и увек су формулисани условно или узрочно, њихова примена може бити разнолика, али како су ограниченог броја, понављају се и тако остварују дискурсни карактер (уп. Вујчић 2013а: 276);

е) Интертекстуалност (*Intertextualität*) – онда када постоји међутекстна веза или у сегментима где се један текст односи на други, при чему се разликују *типолошка* (нем. *typologische Intertextualität*), која се односи на везу и конкретну реализацију образаца и *референцијална интертекстуалност* (нем. *referenzielle Intertextualität*), која се односи на директну повезаност да-тог текста са претходним текстовима (нем. *Prätexit*).

2) Говорећи о актерима мислимо најпре на социолошку категорију, која се може односити на *индивидуе*, али и на друге инстанце као што су *институције*, *политичке партије* или *медији* (уп. Шпицмилер, Варнке 2011: 172). Бендел Лархер (2015) наводи два начина представљања актера: 1) путем номинације (нем. *Nomination*), која се односи на ословљавање социјалних актера, односно на начин њиховог језичког конструисања; 2) путем предикације (нем. *Prädikation*), која се односи на начин на који се социјалним актерима приписују позитивне или негативне особине.

Анализа дискурсних актера може укључити равни *медијалности* (нем. *Medialität*), *дискурсних позиција* (нем. *Diskurspositionen*) и *интеракционих улога* (нем. *Interaktionsrollen*), у оквиру којих се истражују феномени (Шпицмилер, Варнке 2011: 172–187):

а) образац поступања (*Handlungsmuster*) – посматрајући ове обрасце као рутине које актери користе у циљу решавања одређеног проблема и које припадају процесу медијализације у оквиру поља актера;

б) форме комуникације (*Kommunikationsformen*) – разликујући притом различите форме у зависности од критеријума – фоничну и графичку (нем. *phonisch vs. graphisch*), синхрону и асинхрону (нем. *synchron vs. asynchron*), монолошку и дијалошку (нем. *monologisch vs. dialogisch*), и форме језичке дистанце или језичке блискости (нем. *distanzsprachlich vs. nahesprachlich*);

¹² Као пример примене и анализе овог феномена на српском језику уп. Вујошевић 2022а.

в) медијум (*Medium*) – подразумевајући под овим појмом средства производње, преношења и чувања језичких знакова, који осигуравају приступ дискурсу, при чему и сами делују као актери;

г) социјална стратификација (*soziale Stratifizierung*) и моћ (*Macht*) – аутори указују на дискурснолингвистички значај анализе моћи у дискурсу у смислу социјалне слојевитости, јер дискурсне позиције индивидуалних или колективних актера (уп. Дрезен и др. 2023) стоје у уској вези са њиховим социјалним улогама;

д) дискурсне заједнице (*Diskursgemeinschaften*) – узимајући у обзир чињеницу да се актери често појављују у оквиру заједнице и користе плуралност за појачавање своје позиције (нпр. коришћењем граматичких структура – заменица *ми*, *наше* и сл.);

ђ) идеолошки „брокери“ (*Ideology brokers*) – који се односе на позиционирање одређених актера као ауторитета у дискурсу који попут брокера тргују дискурским позицијама, истичући своју, а умањујући вредност супротстављених;

е) глас (*Voice*) – ослањајући се на социјалингвистички концепт гласа према Блумерту (2007), односи се на способност одређених актера да преко своје позиције и/или функције вербализују свој став и на тај начин омогуће ширу перцепцију у јавности;

ж) статус вертикалности (*Vertikalitätsstatus*) – који се односи на структурисаност исказа према социјалним позицијама у дискурсу и димензију вертикалне структуре вокабулара;

з) реципијентске улоге (*Rezipientenrollen*) – при чему се разликују *ауторизовани* (нем. *autorisiert*), односно они којима је директно упућено обраћање и *неауторизовани реципијенти* (нем. *nicht-autorisiert*), односно они који нису директно укључени;

и) продуцентске улоге (*Produzentenrollen*) – надовезујући се на Фукоово питање *Ко говори?*, аутори се ослањају на класификацију Адамцик (2002), која разликује улоге *аутора* (нем. *Autor*), који производи исказ, *аниматора* (нем. *Animator*), који формулише и преноси исказ (аутор текста, новинар и сл.) и *напољогавца* (нем. *Principal*), који захтева одређени исказ (интересне групе, политичке партије и сл.).

3) Интратекстуални ниво оријентисан је на анализу речи, синтагми, реченица и самог текста.

3.1. Шпицмилер и Варнке (2011: 139–140) наводе да су речи основа нашег погледа на свет и основни елементи исказа – и као такви основне јединице лингвистичких анализа дискурса. Анализа речи може обухватити следеће феномене (уп. Шпицмилер, Варнке 2011: 140–145):

а) Оказионализми (*Okkasionalismen*) – који представљају *ad hoc* сложене и самим тим су контекстно одређене и морају се анализирати у оквиру дискурса у којем (једино) имају смисла;

б) Кључне речи¹³ (*Schlüssel- und Schlagwörter*) – под појмом *Schlüsselwörter* Херманс (1994) и Либерт (1994) подразумевају језичке јединице које одражавају ставове и идеале одређене социјалне групе, а чије је конотативно значење одређено контекстом. Термин *Schlagwörter* такође реферише на лексичке јединице које имају улогу одређивања дискурса, при чему их од *Schlüsselwörter* разликује особина емотивне компоненте. Наиме, реч је о конотативно позитивно или негативно обојеним лексемама. Херманс (1994) у овакве речи убраја са једне стране *нејативно маркиране речи* (нем. *Stigmawörter*), а са друге оне које су *позитивно конотативно обојене* (нем. *Hochwertwörter*);

в) *Nomina continuativa* – подразумевајући под овом категоријом фразе које укључују супстанце или апстрактне појмове (нпр. *вода, галлина, свећло*), које носе и одређена метафорична значења па могу бити занимљива за дискурс у оквиру ког се јављају;

г) Апелативне и збирне именице (*Nomina appellativa, Nomina collectiva*) – које означавају апелативне (*сџановник, човек, кућа* итд.) и колективне изразе (*сџановничийво, шума, родбина* итд.) и указују на заједничко име, род или врсту и које даље указују на одређене вредности или групације;

ђ) Лична имена (*Nomina propria*) – која указују на одређене актере, адресате или институције, али и на *јојониме* (географска имена места) и *јраксониме* (имена за означавање (историјских) догађаја).¹⁴

3.2. На нивоу реченице могу се истражити (уп. Шпицмилер, Варнке 2011: 145–157):

а) Синтаксички обрасци (*Syntaktische Muster*) – који се односе на синтаксичку структуру реченице;

б) Реторички тропи и фигуре (*Rhetorische Tropen und Figuren*) – средства која представљају централне реторичке елементе за обликовање исказа – као форме преношења значења Шпицмилер и Варнке (2011) овде убрајају *алејорију, анијономазију, хијерболу, кайахрезу, лијојоу, мејонимију, јерифразу и синейдоху*. Аутори истичу стилистичку димензију оваквих средстава и тропе дефинишу као фигуре чијом се употребом једна лексема може заменити другом синонимном, а фигуре као средства која структуришу исказе – у које убрајају *јонављања, јомилања, елијсу, зеујму, асиндејтон, анасјирофу, хијербјотон и изоколон*;

¹³ На српском језику одлучили смо се за један заједнички термин – *кључне речи*, који подразумева оба концепта која аутори Шпицмилер и Варнке (2011) овде разликују: *Schlagwörter* и *Schlüsselwörter*.

¹⁴ Више о класификацији имена и терминологији видети нпр. код Ниблинг и др. 2015.

в) Метафоре (*Metaphernlexeme*) – које садрже јаке емотивне процене, неретко су идеолошки обојене, као језички феномен који користимо свакодневно, како писано тако и усмено (уп. Вујчић 2014: 52). Све до Лејкофа и Џонсона (1980) метафоре су посматране као стилско средство, што се мења њиховом теоријом концептуалних метафора, која је метафоре поставила у средиште мисаоног и когнитивног процеса, објашњавајући да концепт једног апстрактног појма (*циљни домен*) можемо разумети помоћу другог конкретног (*изворни домен*). При метафоризацији, могућа су два процеса – *Hiding*, који се односи на стављање одређених аспеката значења у други план и *Highlighting*, који представља наглашавање одређених аспеката;

г) Деонтичко значење (*Deotische Bedeutung*) – које је контекстуализовано и исказује да, у односу на одређени предмет, нешто смемо, не смемо или би требало да урадимо (Херманс 1989). Деонтичку раван лексичког значења истиче и Херманс (1995а) у оквиру свог тродимензионалног модела значења¹⁵ – према ком се језички знак реализује на трима равнима – *когнитивној*, *емоционалној* и *деонтичкој*, а ослањајући се на Билеров модел комуникације (нем. *Karl Bühlers Organon-Modell*) који разликује *изреци*, *израз* и *апел* (нем. *Darstellung, Ausdruck, Appell*);

д) Импликатуре (*Implikaturen*) и пресупозиције (*Präsuppositionen*) – уколико дискурсе разумемо као скуп међусобно повезаних текстова, намеће се питање да ли они, као и текст, имају особину кохерентности – садржајне повезаности и семантичко-концептуалног континуитета (уп. Шварц-Фризел 2006) – која има форму претпоставки и закључака. Узимајући у обзир прагматичку димензију инференције, односно извођења имплицитних исказа на основу дате информације (уп. Левинсон 2000), импликатуре разумемо као допунске садржаје (нем. *ergänzbare Inhalte*), а пресупозиције као условне садржаје (нем. *voraussetzbare Inhalte*);

ђ) Говорни чинови (*Sprechakte*) – фокусирајући се притом на исказ не само као на нешто што је изречено, већ као на нешто што покреће одређену врсту деловања, при чему се у дискурсу манифестација исказа одвија на више језичких нивоа.

3.3. Када је предмет истраживања сам текст, овакве анализе обрађују тематски аспект и визуелну структуру текста, истражујући (Шпицмилер, Варнке 2011: 157–171):

а) Однос слике и текста¹⁶ (*Text-Bild-Beziehungen*) – Бендел Лархер (2015: 127) дефинише сликовне приказе са лингвистичког аспекта као димензионалне, штампарски репродуцибилне стационарне објекте који стоје у вези са вербалним текстом, разликујући пет подтипова сликовних приказа:

¹⁵ Као пример примене и анализе овог феномена на српском језику уп. Вујошевић 2021.

¹⁶ Као пример примене и анализе овог феномена на српском језику уп. Вујошевић 2022б.

1) *приказе* (фотографије и цртежи); 2) *фиктивне цртеже* (илустрације, стрипови и карикатуре); 3) *нацрте* (карте и технички цртежи); 4) *визуализације* (концептуални цртежи и дијаграми) и 5) *икони* (симболи и информационе табле). Шмиц (2001: 13–14) наводи четири функције сликовних приказа у текстовима и тврди да они могу служити да: 1) пробуде интересовање реципијента, 2) усмеравају читање текста, 3) информишу или 4) анимирају, а у међусобном односу са текстом могу: 1) бити равноправни и пружати исте информације, при чему долази до преклапања; 2) одвраћати пажњу једно са другог пружајући различите информације или 3) допуњавати једно друго;

б) Типографија (*Typographie*) – при чему се аутори ослањају на Веде (2000) и Штекла (2004) и разликују *микротипографију* (нем. *Mikrotypographie*), која се односи на дизајн и распоред знакова, *месотипографију* (нем. *Mesotypographie*), која се односи на површинско обликовање и *макротипографију* (нем. *Makrotypographie*), која се односи на графичко и просторно обликовање текста;

в) Материјалност (*Materialität*) – карактеристика коју Штекл (2004) назива и *паратипографија* (нем. *Paratypografie*) односи се на дискурсну контекстуализацију и значење исказа;

г) Лексичка и метафоричка поља (*lexikalische Felder, Metaphernfelder*¹⁷) – аутори лексичка поља дефинишу као класе речи са заједничким обележјима, чијом се анализом са аспеката анализе дискурса разуме семантички профил исказа;

д) Изотопске и опозиционе линије (*Isotopie- und Oppositionslinien*) – које се односе на семантичку структуру текста. Изотопске линије или низови указују на семантичку блискост различитих израза у тексту и утичу на успостављање кохеренције датог текста. За разлику од њих опозиционе линије подразумевају семантичку референцију услед повезивања супротстављених концепата;

ђ) Тематски развој (*Themenentfaltung*) – при чему аутори истичу да оваква анализа указује на уску методолошку повезаност анализе дискурса и лингвистике текста, ослањајући се на Хаусендорфа и Кеселхајма (2008) који разликују пет категорија индикатора тематског развоја: 1) индикатори увода у тему (нем. *Themaeführungshinweise*), 2) индикатори задржавања на теми (нем. *Themabeibehaltungshinweise*), 3) индикатори развоја теме (нем. *Themaentwicklungshinweise*), 4) индикатори завршетка теме (нем. *Themaabschlusshinweise*) и 5) индикатори поновног увода у тему (нем. *Themawiedereinführungshinweise*). Са аспеката лингвистике текста, Бринкер (2005) такође обрађује тематски развој и разликује: 1) дескриптивни (нем. *deskriptive Themenentfaltung*), 2) наративни (нем. *narrative Themenentfaltung*),

¹⁷ В. горе под 3.2. в).

3) експликативни (нем. *explikative Themenentfaltung*) и 4) аргументативни развој теме (нем. *argumentative Themenentfaltung*);

е) Функција текста (*Textfunktionen*) – полазећи од поделе на: 1) информативну (нем. *Informations-*), 2) апелативну (нем. *Appell-*), 3) облигативну (нем. *Obligations-*), 4) контактну (нем. *Kontakt-*) и 5) декларативну функцију (нем. *Deklarationsfunktion*) (уп. Бринкер 2005). Узимајући у обзир уску везу између функције и врсте текста, аутори овде наглашавају да је посебно занимљиво посматрати које ефекте текст остварује – дакле, за анализу дискурса није категорија намере лингвистички функционална, већ категорија ефекта;

ж) Врста текста (*Textsorte*) – ослањајући се на дефиницију врсте текста као „класе текстова са заједничким комуникативним обележјима”¹⁸ (Адамцик 2010), а који се даље могу класификовати према различитим критеријумима – функцији, садржају и сл., док је са аспеката анализе дискурса врста текста важна у смислу формирања корпуса истраживања.

4.3. МОГУЋНОСТИ И ГРАНИЦЕ

Будући да је циљ контрастивне анализе дискурса утврђивање и анализа ставова једне национално ограничене језичке заједнице по питању одређене теме и/или феномена и њихово упоређивање са ставовима друге национално ограничене језичке заједнице по питању исте (или сличне) теме, односно феномена (уп. Беке и др. 2000: 257), те да се као главни циљ може поставити поређење тако добијених дискурских слика света (Чахур 2011), односно менталитета у смислу Херманса (1995б), јасно је да таква анализа представља изазов за лингвисте. Изазовни карактер једне такве анализе се, пре свега, намеће јер свако истраживање са овако дефинисаним циљевима нужно мора да буде интердисциплинарно, што уосталом сугеришу и Шпицмилер и Варнке (2011) у свом претходно детаљно описаном вишедимензионалном моделу. Интердисциплинарни оријентацију учачамо и у „факторском моделу” К. Шпис (2011; 2018). Читав концепт постаје додатно комплексан када се у игру уведе појам културе. Оно што већина лингвиста који се баве анализом дискурса са правом сматра јесте чињеница да лингвистичка анализа дискурса представља културолошки оријентисану језичку анализу (уп. Боначи 2012; Варнке 2004) са идејом да, анализирајући дискурс, допремо да типичног и специфичног у одређеној језичкој заједници и тиме до културолошки детерминисаних елемената и садржаја. Интегрисањем појма културе, односно анализе културе и њених елемената у циљу контрастивне анализе дискурса, што, у сваком случају, делује плаузибилно, отварају се додатна теоријско-методолошка питања и проблеми, у мањој или већој мери, иста она

¹⁸ „Klasse von Texten mit gemeinsamen kommunikativ relevanten Merkmalen” (прев. А. В.).

која важе и за културолошки оријентисану лингвистику. Нека од тих питања на које још увек не постоје коначни одговори, већ их свако дискурснолингвистичко истраживање за себе мора дати, јесу следећа (ослањајући се на Шретер, Тинкен, Илг 2019: 22–23).

- Како се дефинишу културолошки феномени и на који начин се ограничавају и разграничавају од других који то нису (ако таквих има)?
- На којим (језичким) нивоима се појављују претходно дефинисани културолошки феномени?
- Помоћу којих конкретних језичких средстава (реализација) је могуће детектовати које елементе културе?
- Где су границе језичког у културном?
- Како се културолошки феномени теоријски и феноменолошки доводе у везу са појмовима као што су дискурсна слика света, колективно знање, менталитет и др.?
- Какву улогу играју језички систем и језичка употреба у контексту лингвистичке анализе културе?
- На који начин се обрасци у језичкој употреби (типично, специфично, рекурентно) доводе у релацију са културом?

На крају се поставља и питање на који начин је могуће приближити резултате оваквих истраживања широј, лаичкој публици са циљем критичког и просветитељског деловања, будући да се лингвистика треба схватити као друштвено ангажована наука (в. поглавље о језичкој критици). О овим, али и неким другим специфичним питањима неопходно је дискутовати и на њих, у оној мери у којој је то могуће, дати одговоре у сваком истраживању понаособ.

Из наведеног се јасно може извести закључак да (контрастивна) лингвистика дискурса треба да нам пружи одговоре на нека друштвено изузетно релевантна питања као што су:

- 1) Које теме и друштвени феномени/догађаји су предмет интересовања јавног мњења у одређеном временском периоду и самим тим део интеракционог знања?
- 2) На који начин се дати феномени/догађаји тематизују?
- 3) Који актери партиципирају у јавним расправама и на који начин они артикулишу своје мишљење?
- 4) На који начин је грађанима и припадницима једне језичке заједнице омогућено медијално изражавање?
- 5) Како се поима „јавност” и које су њене особености?
- 6) Које дискурсне перспективе се могу разликовати у датом дискурсу / датим дискурсима?

- 7) Где се налазе границе „изрецивог” и ко их поставља?
- 8) На који начин су структурирани кључни концепти дискурса?
- 9) Која језичка средстава се користе за именовање кључних појмова у дискурсу/дискурсима?
- 10) На који начин се именују кључни актери дискурса?

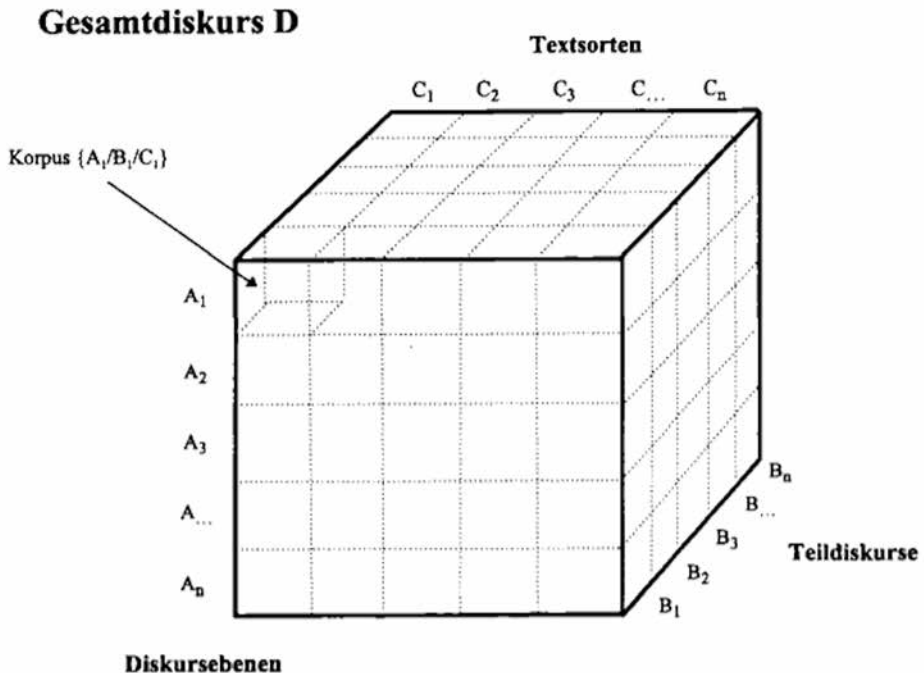
Такође је јасно да се не могу у сваком истраживању дати одговори на сва наведена питања, пре свега због различитих циљева појединачних истраживања, али и због практичних разлога обима датих истраживања. Велики изазов у контрастивним лингвистичким истраживањима оваквог типа, поред већ наведеног у вези са одређивањем заједничке поредбене базе, представља и креирање истраживачког корпуса. Корпус, као збирка писаних или усмених исказа која је циљано сакупљена у сврху лингвистичких истраживања, доступна у дигиталном формату и, поред основних језичких података (примера), садржи и одређене метаподатке и анотације (уп. Лемнициер, Цинсмајстер 2010: 8) мора да задовољава одређене критеријуме да би се могао назвати корпусом у наведеном смислу и да би могао да фунгира као емпиријска база за дискурснолингвистичко истраживање. Те критеријуме Шерер (2006: 5–10) именује као *сврху*, *репрезентативност*, *постојаност*¹⁹, *садржај корпуса*, *обим корпуса* и *метадатке*. Будући да је сврха сваког контрастивног дискурснолингвистичког истраживања детекција и поређење интеракционог (друштвеног, колективног, дељеног) знања у две различите језичке (и друштвене) заједнице, главно питање које се у том случају намеће јесте питање репрезентативности корпуса. Са тим питањем су уско повезани и критеријуми постојаности, садржаја и обима корпуса. Питање репрезентативности се поједностављено може формулисати на следећи начин: Како корпус треба да изгледа да би био репрезентативан за одређену језичку заједницу у одређеном временском оквиру? Ако ово питање проширимо на контрастивна истраживања онда би оно могло да гласи: Како корпуси треба да изгледају да би били репрезентативни за сваку језичку заједницу у одређеном временском оквиру, а да притом све време остану компарабилни? Мора се признати да је одговор на ово питање веома тешко дати јер да бисмо уопште говорили о репрезентативности као критеријуму морамо имати податак о укупним језичким реализацијама у датој заједници у датим временском периоду²⁰, што је практично немогуће. Одавде се изводи закључак да је апсолутна репрезентативност утопијски критеријум чије се, у најбољем случају, делимично за-

¹⁹ Под појмом постојаности (нем. *Beständigkeit*) корпуса се подразумева (не)променљивост корпусног садржаја (уп. Шерер 2006: 6). Ово се конкретно односи на то да ли је корпус отвореног или затвореног типа, наиме, да ли је могуће додавање нових текстова/исказа у већ оформљен корпус или не. Овај моменат је веома важан из перспективе дијахронијског, односно синхронијског приступа истраживаном феномену.

²⁰ Бусе и Тојберт (1994) говоре о виртуелном корпусу као недостижном идеалу.

довољење само може претпоставити. Лемницер и Цинсмајстер (2010: 50–51), међутим, покушали су да нађу решење за ову проблематику и предложили више поступака којима би се осигурала претпостављена репрезентативност. Један од њих је *балансирање корпуса*. Чини се да је овај поступак погодан за истраживања која су предмет нашег рада. Наиме, ради се о прецизној процедури избора текстова према унапред дефинисаним критеријумима који су у директној вези да предметом истраживања и истраживачким питањем. У питању је одабир одређених текстних врста, с једне стране према актерима у дискурсу, ситуативности (формално наспрам неформалног) и медијалности (писано наспрам усменог), и с друге стране према учесталости појављивања испитиваног феномена.

Приказ 4. Кубични модел дискурса према Јунгу и Венгелеру (1999: 148)

Јунг и Венгелер (1999) својим кубичним моделом дискурса као скупина (корпус) исказа у различитим текстним врстама (нем. *Textsorten*) покушавају да објасне виртуелни и парцијални карактер дискурса и указују на немогућност обраде свих потенцијалних језичких информација. Дискурс као целина остаје апстрактан, пре свега теоријски, појам чије границе почесто чак није могуће ни одредити; приступ тако дефинисаном дискурсу је могућ искључиво преко исечака, конкретних текстуалних корпуса, на основу којих

би требало да можемо изводити закључке за истраживани дискурс. То је једино могуће остварити након опсежне методолошке рефлексije приликом формирања истраживачког корпуса у сваком случају појединачно.

5. ЗАВРШНА РАЗМАТРАЊА

У оквиру овог рада детаљно је представљена дисциплина анализе дискурса, са нагласком на примени контрастивних метода у лингвистичком истраживању. Проучавање динамике, структуре и употребе језичког израза у различитим контекстима има значајне последице за разумевање културних, друштвених и језичких различитости. Контрастивна анализа дискурса покрива различите аспекте, од анализе језичког изражавања до разматрања утицаја културних фактора на дискурсне обрасце.

У оквиру рада истакнути су различити аспекти контрастивне анализе, укључујући идеје из области лингвистичког контрастирања и језичке критике. Језичка критика, као један од циљева анализе дискурса, доприноси дубљем разумевању улоге језика у конструкцији и репродукцији друштвених структура и моћи, због чега представља нераскидиви део сваке лингвистичке анализе дискурса.

Методологија вишедимензионалног модела (ДИМЕАН) представља значајан концептуални оквир за спровођење контрастивне анализе дискурса, обезбеђујући алатке и принципе за усмеравање истраживачког процеса. Приликом примене овог модела, истраживачи добијају могућност да истраже различите димензије језика и дискурса и оцене њихове узајамне везе. Иако веома практикабилан, модел треба схватити као збирку могућих инструмената, као оријентациони оквир приликом одабира адекватних истраживачких категорија. Сам избор алата спада у домен одговорности сваког истраживача, а треба се руководити темом, предметом, циљевима, корпусом истраживања и свакако истраживачким питањем.

Неопходно је такође размотрити и границе контрастивне анализе дискурса. Иако ова методологија пружа важне увиде, постоје изазови и ограничења у примени, укључујући питања одређивања заједничке поредбене базе, избора узорака, формирање корпуса и интерпретације. Претходно наведени аспекти захтевају пажљиво разматрање при изради дизајна истраживања са циљем избегавања потенцијалних погрешака и фалсификације резултата.

У закључку, контрастивна анализа дискурса представља значајан приступ за истраживање језичких те културних различитости. Иако се сусреће са извесним предизазовима, ова методологија омогућава дубок увид у динамику комуникације и обогаћује наше разумевање утицаја језика на конструкцију знања и стварање смисла у различитим културним контекстима.

ЛИТЕРАТУРА

Adamcik (2001): K. Adamzik, *Kontrastive Textologie. Untersuchungen zur deutschen und französischen Sprach- und Literaturwissenschaft*, Tübingen: Stauffenburg.

Adamcik (2002): K. Adamzik, Interaktionsrollen. Die Textwelt und ihre Akteure, In: Dies (Hg.), *Texte – Diskurse – Interaktionsrollen. Analysen zur Kommunikation im öffentlichen Raum*, Tübingen: Stauffenburg, 211–255.

Adamcik (2010): K. Adamzik, *Sprache: Wege zum Verstehen*, 2. Auflage, Tübingen und Basel: A. France Verlag.

Antos, Pogner (2003): G. Antos, K. Pogner, Kultur- und domänengeprägtes Schreiben, In: A. Wierlacher, A. Bogner (Hg.), *Handbuch interkulturelle Germanistik*, Stuttgart, 396–400.

Beke (1996): K. Böke, Überlegungen zu einer Metaphernanalyse im Dienste einer “parzellierten” Sprachgeschichtsschreibung, In: K. Böke et al. (Hrsg.), *Öffentlicher Sprachgebrauch. Praktische theoretische und historische Perspektiven*, Opladen: Westdeutscher Verlag, 431–452.

Beke i dr. (2000): K. Böke, M. Jung, T. Niehr, M. Wengeler, Vergleichende Diskurslinguistik. Überlegungen zur Analyse internationaler und interlingualer Textkorpora, In: T. Niehr, K. Böke (Hg.), *Einwanderungsdiskurse – vergleichende diskurslinguistische Studien*, Wiesbaden: Springer Fachmedien, 11–36.

Bendel Larher (2015): S. Bendel Larher, *Linguistische Diskursanalyse*, Tübingen: Narr Francke Attempto Verlag.

Blum i dr. (2000): C. Blum et al., Linguistische Diskursanalyse: Überblick, Probleme, Perspektiven, In: *Sprache und Literatur in Wissenschaft und Unterricht*, 31/86, 3–19.

Blumert (2007): J. Bloomaert, *Discourse. A critical introduction*, 4. Nachdr., Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Bonači (2012): S. Bonacchi, Diskurslinguistik und Kulturlinguistik. Gemeinsame Problemstellungen, Forschungsinteressen und Anwendungsfelder?, In: F. Grucza et al. (Hrsg.), *Vielheit und Einheit der Germanistik weltweit*, Bd. 16, Frankfurt am Main: Lang, 383–388.

Brinker (2005): K. Brinker, *Linguistische Textanalyse: Eine Einführung in Grundbegriffe und Methoden*, Berlin: Erich Schmidt Verlag.

Buse (1987): D. Busse, *Historische Semantik. Analyse eines Programms*, Stuttgart: Klett-Cotta.

Buse (2000): D. Busse, Historische Diskurssemantik. Ein linguistischer Beitrag zur Analyse gesellschaftlichen Wissens, In: *Sprache und Literatur in Wissenschaft und Unterricht*, 86/2000, 39–53.

Buse (2003): D. Busse, Begriffsgeschichte oder Diskursgeschichte? Zu theoretischen Grundlagen und Methodenfragen einer historisch-semantischen Epistemologie, In: C. Dutt (Hrsg.), *Herausforderungen der Begriffsgeschichte*, Heidelberg: Winter, 17–38.

Buse (2009): D. Busse, *Semantik*, Paderborn, W. Fink.

Buse (2013): D. Busse: Diskurs – Sprache – Gesellschaftliches Wissen. Perspektiven einer Diskursanalyse nach Foucault im Rahmen einer Linguistischen Epistemologie, In: D. Busse, W. Teubert (Hrsg.), *Linguistische Diskursanalyse: neue Perspektiven*, Wiesbaden: Springer VS, 147–185.

Buse (2019): D. Busse, Theoretische Grundlagen und methodische Aspekte einer vergleichenden Diskurslinguistik, In: G. Rocco, E. Schafroth (Hrsg.), *Vergleichende Diskurslinguistik. Methoden und Forschungspraxis* (= Kontrastive Linguistik Bd. 9), Berlin, 37–57.

Buse (2020): D. Busse, Historische Diskurssemantik und Möglichkeiten der Diskurskritik, In: T. Niehr, J. Kilian, J. Schiewe (Hg.), *Handbuch Sprachkritik*, Berlin, 196–203.

Buse, Tojbert (1994): D. Busse, W. Teubert, Ist Diskurs ein sprachwissenschaftliches Objekt? Zur Methodenfrage der historischen Semantik, In: D. Busse, F. Hermanns, W. Teubert (Hrsg.), *Begriffsgeschichte und Diskursgeschichte. Methodenfragen und Forschungsergebnisse der historischen Semantik*, Opladen: Westdeutscher Verlag, 10–28.

Cim (2008a): A. Ziem, Frame-Semantik und Diskursanalyse – Skizze einer kognitionswissenschaftlich inspirierten Methode zur Analyse gesellschaftlichen Wissens, In: I. H. Warnke, J. Spitzmüller (Hgg.), *Methoden der Diskurslinguistik. Sprachwissenschaftliche Zugänge zur transtextuellen Ebene*, Berlin / New York: De Gruyter, 89–116.

Cim (2008b): A. Ziem, *Frames und sprachliches Wissen. Kognitive Aspekte der semantischen Kompetenz*, Berlin / New York: De Gruyter.

Čahur (2010): W. Czachur, Was kontrastieren wir in der kontrastiven Diskurslinguistik?, *Studia Niemcoznawcze*, 44, 433–443.

Čahur (2011): W. Czachur, *Diskursive Weltbilder im Kontrast. Linguistische Konzeption und Methode der kontrastiven Diskursanalyse deutscher und polnischer Medien*, Wrocław.

Čahur (2013): W. Czachur, Kontrastive Diskurslinguistik – sprach und kulturkritisch durch Vergleich, In: U. Meinhof, M. Reisigl, I. H. Warnke (Hrsg.), *Diskurslinguistik im Spannungsfeld von Deskription und Kritik*, Berlin / New York: De Gruyter, 325–350.

Čahur, Drezen (2019): W. Czachur, Ph. Dreesen, Vergleichende und Kontrastive Diskurslinguistik. Prämissen – Prinzipien – Probleme, In: G. Rocco, E. Schafroth (Eds.), *Methoden der vergleichenden Diskurslinguistik. Germanistisch-romanistische Beiträge zur Methodenreflexion und Forschungspraxis*, Frankfurt am Main: Peter Lang.

Drezen i dr. (2023): Ph. Dreesen, J. Krasselt, M. Runte, P. Stücheli-Herlach, Operationalisierung der diskurslinguistischen Kategorie ‚Akteur‘: Triangulation und Reflexion eines drängenden Desiderats der angewandten Forschung, In: M. Meiler, M. Siefkes (Hg.), *Linguistische Methodenreflexion im Aufbruch, Beiträge zur aktuellen Diskussion im Schnittpunkt von Ethnographie und Digital Humanities, Multimodalität und Mixed Methods*, Volume 107 in the series Linguistik – Impulse & Tendenzen, Berlin/Boston: De Gruyter.

Ferklaf (1992): N. Fairclough, *Discourse and social change*, Cambridge: Polity Press.

Ferklaf (1995): N. Fairclough, *Critical Discourse Analysis*, London: Longman.

Fiks (1995): U. Fix, Textmusterwissen und Kenntnis von Kommunikationsmaximen. Voraussetzung, Gegenstand und Ziel einer kommunikationsbezogenen Sprachberatung, In: B. U. Biere, R. Hoberg (Hgg.), *Bewertungskriterien in der Sprachberatung*, Tübingen, 62–73.

Fras (1996): C. Fraas, *Gebrauchswandel und Bedeutungsvarianz in Textnetzen. Die Konzepte Identität und deutsch im Diskurs zur deutschen Einheit*, Tübingen.

Fris (1945): C. Fries, *Teaching and learning English as a foreign language*, Ann Arbor, Michigan: University of Michigan Press.

Fuko (1992): M. Foucault, *Was ist Kritik?*, Berlin: Merve.

- Fuko (1998): M. Fuko, *Arheologija znanja*, Beograd: Plato.
- Hausendorf, Keselhajm (2008): H. Hausendorf, W. Kesselheim, *Textlinguistik fürs Examen*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Hermans (1989): F. Hermans, Deontische Tautologien – Ein linguistischer Beitrag zur Interpretation des Godesberger Programms (1959) der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands, In: J. Klein (Hrsg.), *Politische Semantik*, Opladen: Westdeutscher Verlag, 69–149.
- Hermans (1994): F. Hermans, *Schlüssel-, Schlag- und Fahnewörter- Zu Begrifflichkeit und Theorie der lexikalischen politischen Semantik*, Heidelberg: Universität (Arbeiten aus dem Sonderforschungsbereich 245, Sprache und Situation, 81).
- Hermans (1995a): F. Hermans, Kognition, Emotion, Intention. Dimensionen lexikalischer Semantik, In: G. Harras (Hg.), *Die Ordnung der Wörter. Kognitive und lexikalische Strukturen*, Berlin / New York, 138–178.
- Hermans (1995b): F. Hermans, Sprachgeschichte als Mentalitätsgeschichte. Überlegungen zu Sinn und Form und Gegenstand historischer Semantik, In: A. Gardt, K. J. Mattheier, O. Reichmann (Hg.), *Sprachgeschichte des Neuhochdeutschen. Gegenstände, Methoden, Theorien*. Tübingen, 69–101.
- Hercog (2019): B. Herzog, Der Ort der Kritik. Zur diskursanalytischen Kritik des Leidens, In: S. Bosančić, R. Keller (Hrsg.), *Diskursive Konstruktionen Kritik, Materialität und Subjektivierung in der wissenssoziologischen Diskursforschung*, Wiesbaden: Springer, 11–25.
- Jeger, Jeger (2007): M. Jäger, S. Jäger, *Deutungskämpfe. Theorie und Praxis Kritischer Diskursanalyse*. Wiesbaden: Verlag für Sozialwissenschaften.
- Jung (1996): M. Jung, Linguistische Diskursgeschichte, In: K. Böke et al. (Hrsg.), *Öffentlicher Sprachgebrauch. Praktische theoretische und historische Perspektiven*, Opladen: Westdeutscher Verlag, 453–472.
- Jung, Vengeler (1999): M. Jung, M. Vengeler, Wörter – Argumente – Diskurse. Was die Öffentlichkeit bewegt und was die Linguistik dazu sagen kann, In: G. Stickel (Hrsg.), *Sprache – Sprachwissenschaft – Öffentlichkeit*, Berlin / New York: De Gruyter, 143–171. DOI: <https://doi.org/10.1515/9783110622645-012>
- Kenig (2012): E. König, Zur Standortbestimmung der Kontrastiven Linguistik innerhalb der vergleichenden Sprachwissenschaft, In: Gunkel, Zifonun (Hrsg.), *Deutsch im Sprachvergleich: Grammatische Kontraste und Konvergenzen*, Berlin / New York: De Gruyter, 14–40.
- Kilian, Nir, Šive (2016): J. Kilian, T. Niehr, J. Schiewe, *Sprachkritik. Ansätze und Methoden der kritischen Sprachbetrachtung*, 2, Überarbeitete und aktualisierte Auflage, Berlin/Boston: De Gruyter.
- Konerding (1993): K. P. Konerding, *Frames und lexikalisches Bedeutungswissen. Untersuchungen zur linguistischen Grundlage einer Frametheorie und zu ihrer Anwendung in der Lexikographie*, Tübingen: Niemayer.
- Lado (1957): R. Lado, *Linguistics across cultures. Applied linguistics for language teachers*, Ann Arbor, Michigan: University of Michigan Press.
- Lakić (2009): I. Lakić, Modeli analize diskursa novinskih članaka, *RIJEČ*, br. 2, Nikšić, 91–108.
- Lakić (2010): I. Lakić, Analiza medijskog diskursa o ratu, u: V. Vasić (ur.), *Diskurs i diskursi. Zbornik u čast Svenki Savić*, Novi Sad: Filozofski fakultet, 269–282.

Lakić (2011): I. Lakić, Analiza diskursa: Crnogorski štampani mediji i bombardovanje SRJ od strane NATO alijanse, u: *Media dialogues / Medijski dijalozi*, Vol. 2, No. 1, 101–113.

Lebner (2003): S. Löbner, *Semantik. Eine Einführung*, Berlin / New York: De Gruyter.

Levinson (2000): S. Levinson, *Pragmatik*, Tübingen: Niemeyer.

Lejkof, Džonson (1980): G. Lakoff, M. Johnson, *Metaphors we live by*, University of Chicago Press.

Lemnicer, Cinsmajster (2010): L. Lemnitzer, H. Zinsmeister, *Korpuslinguistik. Eine Einführung*, 2. Aufl., Tübingen: Narr.

Libert (1994): W. Liebert, *Das analytische Konzept Schlüsselwort in der linguistischen Tradition*, Heidelberg/Mannheim: Universität (Arbeiten aus dem Sonderforschungsbereich 245, Sprache und Situation, 83).

Manhajm (1978): K. Manhajm, *Ideologija i utopija*, Beograd: Nolit.

Mils (2019): S. Mils, Šta je diskurs?, u: M. Fuko, *Poredak diskursa*, prev. Dejan Aničić, 49–64.

Nibling i dr. (2015): D. Nübling, F. Fahlbusch, R. Heuser, *Namen. Eine Einführung in die Onomastik*, Tübingen: Narr Francke Attempto Verlag.

Nir (2014): T. Niehr, *Einführung in die linguistische Diskursanalyse*, Darmstadt, WBG.

Nir (2015): T. Niehr, Politolinguistik und/oder Sprachkritik? Das Unbehagen in und an der Deskriptivität, In: *Linguistik online*, 73, 4/15, <http://dx.doi.org/10.13092/lo.73.2197>.

Nir, Kilian, Šive (2020): T. Niehr, J. Kilian, J. Schiewe (Hg.), *Handbuch Sprachkritik*, Berlin: J. B. Metzler.

Perović (2014): S. Perović (ur.), *Analiza diskursa – Teorije i metode*, Podgorica: Institut za strane jezike.

Polenc (1973): P. Polenz, Sprachkritik und Sprachnormenkritik, In: G. Nickel (Hg.), *Angewandte Sprachwissenschaft und Deutschunterricht*, München, 118–167.

Prajs (2011): S. Prajs, *Izučavanje medija*, prev. Vladimir Kolović, Beograd; Clio.

Rajsigl (2020): M. Reissigl, Kritische Diskursanalyse – Zwischen akademischer Fingerübung und emanzipatorischer Praxis, In: F. Vogel, F. Deus (Hrsg.), *Diskursintervention Normativer Maßstab der Kritik und praktische Perspektiven zur Kultivierung öffentlicher Diskurs*, Wiesbaden: Springer, 105–123.

Ristić (2018): D. Ristić, *Granice diskursa*, Novi Sad: Mediterran Publishing.

Roko, Šafrot (2019): G. Rocco, E. Schafroth, Diskurse im interlingualen Vergleich: Forschungsperspektiven und methodische Herausforderungen, In: G. Rocco, E. Schafroth (Hg.), *Vergleichende Diskurslinguistik. Methoden und Forschungspraxis*, Hamburg, 7–33.

Savić (1993): S. Savić, *Diskurs analiza*, Novi Sad: Filozofski fakultet.

Smailagić (2018): V. Smailagić, *Uvod u tekstu lingvistiku*, Sarajevo: Institut za jezik.

Švarc (2008): M. Schwarz, *Einführung in die Kognitive Linguistik*, 3. Aufl., Tübingen/Basel: A. Francke.

Švarc-Frizel (2006): M. Schwarz-Friesel, Kohärenz versus Textsinn: Didaktische Facetten einer linguistischen Theorie der textuellen Kontinuität, In: M. Scherner, A. Zieg-

ler (Hrsg.), *Angewandte Textlinguistik, Perspektiven für den Deutsch- und Fremdsprachenunterricht*, Tübingen: Narr, 63–75.

Šerer (2006): C. Scherer, *Korpuslinguistik*, Heidelberg: Winter.

Šive (2009): J. Schiewe, *Satz – Text – Diskurs. Überlegungen zum Status und zu den Aufgaben der Textlinguistik*, http://www.leidykla.eu/fileadmin/Kalbotyra_3/60_3/94-103.pdf (13. 12. 2022)

Šmic (2001): U. Schmitz, *Optische Labyrinth im digitalen Journalismus: Text-Bild-Beziehungen in Online-Zeitungen*, https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKewjopOrY_MD3AhXL-h_0HHVqfAVsQFnoECAYQAQ&url=http%3A%2F%2Fwww.linse.uni-due.de%2Ffiles%2FPDF_in_Katalog%2Fpublikationen%2FOnline-Publikationen%2FOptischeLabyrinth%2520Schmitz_2001.pdf&usq=AOvVaw0JhgFk4KaMzde5i-uSBxFO 2. 5. 2022.

Špis (2011): C. Spieß, *Diskurshandlungen. Theorie und Methode linguistischer Diskursanalyse am Beispiel der Bioethikdebatte*, Berlin/Boston: Walter de Gruyter GmbH & Co. KG.

Špis (2018): C. Spieß, Wissenskonstitution im Diskurs, In: J. Birkner (Hrsg.), *Handbuch Text und Gespräch*, Berlin/Boston: De Gruyter, 143–168.

Špicmiler, Varnke (2011): J. Spitzmüller, I. H. Warnke, *Diskurslinguistik: Eine Einführung in Theorien der transtextuellen Sprachanalyse*, Berlin/Boston, Walter de Gruyter.

Šreter, Tinken, Ilg (2019): J. Schröter, S. Tienken, Y. Ilg, Linguistische Kulturanalyse. Eine Einführung, In: J. Schröter, S. Tienken, Y. Ilg, J. Scharloth, N. Bubenhofer, *Linguistische Kulturanalyse*, Berlin, Boston: De Gruyter, 1–27.

Štekl (2004): H. Stöckl, Typographie: Gewand und Körper des Textes – Linguistische Überlegungen zu typographischer Gestaltung, In: *Zeitschrift für Angewandte Linguistik*, 41, 5–48.

Tekin (2012): Ö. Tekin, *Grundlagen der Kontrastiven Linguistik in Theorie und Praxis*, Tübingen: Stauffenburg (Stauffenburg Linguistik 64).

Van Dajk (2016): T. Van Dijk, Critical Discourse Studies: A Sociocognitive Approach, In: R. Wodak, M. Meyer, (Hrsg.), *Methods for Critical Discourse Analysis*, London: SAGE, 62–85.

Varnke (2004): I. H. Warnke, Diskurslinguistik als Kulturwissenschaft, In: W. Erhart (Hg.), *Grenzen der Germanistik. Rephilologisierung oder Erweiterung?*, Stuttgart et al., 308–324.

Varnke (2009): I. H. Warnke, Die sprachliche Konstituierung von geteiltem Wissen in Diskursen, In: E. Felder, M. Müller (Hgg.), *Wissen durch Sprache. Theorie, Praxis und Erkenntnisinteresse des Forschungsnetzwerks „Sprache und Wissen“*, Berlin / New York: De Gruyter, 113–140.

Vasić (2010): V. Vasić (ur.), *Diskurs i diskursi*, Novi Sad: Filozofski fakultet u Novom Sadu.

Vede (2000): S. Wehde, *Typographische Kultur. Eine zeichentheoretische und kulturgeschichtliche Studie zur Typographie und ihrer Entwicklung*, Tübingen: Niemeyer.

Ven (2014): P. Ven, *Fuko: kao mislilac i kao čovek*, Novi Sad: Mediterran Publishing.

Vengeler (2003): M. Wengeler, *Topos und Diskurs. Begründung einer argumentationsanalytischen Methode und ihre Anwendung auf den Migrationsdiskurs*, Tübingen.

Vodak (1995): R. Wodak, *Critical Linguistics and Critical Discourse Analysis*, In: J. Verschueren, J.-O. Östman, J. Blommaert (Hrsg.), *Handbook of Pragmatics*, Amsterdam, 204–210.

Vodak, Majer (2009): R. Wodak, M. Meyer, *Critical Discourse Analysis. History, Agenda, Theory and Methodology*, In: R. Wodak, M. Meyer (Hrsg.): *Methods of Critical Discourse Analysis*, Los Angeles u. a., 1–33.

Vujošević (2021): A. Vujošević, *Semantička analiza leksičkih sredstava za referenciju čina NATO bombardovanja 1999. godine u srpskim i nemačkim medijima*, u: *Filolog*, br. 24, Banja Luka: Univerzitet u Banjoj Luci, Filološki fakultet, 165–185.

Vujošević (2022a): A. Vujošević, *Analiza argumentacionih obrazaca: Izveštavanje nedeljnika NIN tokom NATO bombardovanja Jugoslavije*, u: *Zbornik radova sa Šestog međunarodnog interdisciplinarnog skupa mladih naučnika društvenih i humanističkih nauka Konteksti*, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu, 365–380.

Vujošević (2022b): A. Vujošević, *Diskurzivni potencijal fotografije u lingvističkim istraživanjima – multimodalnost u diskursu o NATO bombardovanju SRJ 1999. godine*, u: *Primenjena lingvistika*, 23, Beograd / Novi Sad, 159–176.

Vujčić (2013a): N. Vujčić, *Teorija i metodologija jedne lingvističke analize diskursa sa primerima iz diskursa predizborne kampanje u Srbiji*, u: *Srpski jezik, književnost, umetnost: zbornik radova sa VII međunarodnog naučnog skupa održanog na Filološko-umetničkom fakultetu u Kragujevcu*, 26–27. X 2012, Knj. 1, *Tradicija i inovacije u savremenom srpskom jeziku*, 267–286.

Vujčić (2013b): N. Vujčić, *Das Konzept „Jugoslawien“ in den SPIEGEL-Berichten von dem Kriegsbeginn – eine diskurslinguistische Untersuchung der SPIEGEL-Artikel aus dem Jahr 1989*, u: D. Nedeljković, N. Vujčić (ur.), *Sprache und Literatur dies- und jenseits der Mauer(n) / Jezik i književnost s obe strane zida. Zbornik u čast Božinke Petronijević povodom 65. rođendana*, FILUM: Kragujevac, 145–160.

Vujčić (2014): N. Vujčić, *Sprachliche Bilder im Ausländer-Diskurs: Eine linguistische Untersuchung von Texten ausgewählter deutscher Tageszeitungen*, Saarbrücken: AV Akademikerverlag.

Vujčić (2019): N. Vujčić, *Das Konzept „Jugoslawien in SPIEGEL-Artikeln: Bildung und Wandel. Eine benennungsfokussierte Diskursanalyse*, Hamburg.

Vujčić (2023a): N. Vujčić, *Koncepti srpski jezik, bosanski jezik, hrvatski jezik i srpskohrvatski jezik u nemačkom medijskom diskursu*, u: M. Kovačević, J. Petković (ur.), *Srpski jezik, književnost, umetnost: zbornik radova sa XVII međunarodnog naučnog skupa održanog na Filološko-umetničkom fakultetu u Kragujevcu*, 28–29. X 2022, Knj. 1, *Srbija i srpski jezik*, 289–302.

Vujčić (2023b): N. Vujčić, *Pragmasemantička Analiza im Dienste einer cross-kulturellen Diskurssemantik*, In: *Tekst i diskurs – text und diskurs*, 17, 183–205.

Nikola D. Vujčić

Universität Kragujevac
Fakultät für Philologie und Künste
Lehrstuhl für Germanistik

Anđela T. Vujošević

Doktorandin

KONTRASTIVE DISKURSANALYSE – EINE THEORETISCH-METHODISCHE BEGRÜNDUNG

Zusammenfassung: Im Rahmen der Auseinandersetzung mit dem Phänomen des Diskurses widmet sich diese Arbeit der linguistischen Ausrichtung der Diskursanalyse. Der theoretische und methodologische Rahmen dieser Analyse wird im Kontext der Linguistischen Diskursanalyse (LDA) vorgestellt, die vor allem von deutschen Linguist(inn)en entwickelt wurde. Da die bisherige Forschung innerhalb der serbistischen Linguistik hauptsächlich von den theoretischen und methodologischen Postulaten der Kritischen Diskursanalyse geprägt ist, ist es das Ziel dieser Arbeit, zunächst die aktuellen theoretischen Tendenzen in der germanistischen Linguistik, die Bedeutung und die Herausforderungen der kontrastiven Diskursanalyse darzustellen. Anschließend wird ein praktikables methodisches Modell zur Operationalisierung von LDA (DIMEAN-Modell) vorgestellt und auf dessen Möglichkeiten und Grenzen hingewiesen. Die wichtigste Aufgabe besteht darin, die terminologisch-methodische Grundlage für zukünftige (kontrastive) linguistische Untersuchungen zu erarbeiten und zu definieren.

Schlüsselwörter: Diskurs, Sprachkritik, Diskursanalyse, kontrastive Diskurslinguistik, DIMEAN-Modell.